

«Basis Nord»

Av PROFESSOR MAGNE SKODVIN

Morgenbladet 19/12 -92

Fra oktober 1939 hadde den tyske marine, i nesten ett år, adgang til et støttepunkt på sovjetisk territorium, i Murmanskområdet, mens Sovjet ennå offisielt var nøytralt i stormaktskrigen. Dette var en del av det omfattende samarbeid som kom i gang ved Hitler-Stalin-pakten av 23. august 1939, og som bragte store fordeler til begge parter, blant annet olje og andre råvarer til Tyskland. For Sovjet var hovedgevinsten sjømiljøer teknologi, som for eksempel flere halvferdige krigsskip, med arbeidstegninger og teknologisk spesialkunnskap. Derfor spilte den tyske marine en viktig rolle, og støttepunktet, Basis Nord, var en del av den sovjetiske motytelse.

Samarbeidet om den flytende basen foregikk i dypeste hemmelighet, og derfor ble den flyttet flere ganger. I den viktigste perioden lå den i en sidearm til Murmanskfjorden, ved Sapadnaja Liisa. Den skulle tjene som tilflukts- og hvilested for tyske skip på vei til og fra tysk havn, og som utgangspunkt og forsyningsbase for skip på vei til Nordatlanten, altså som et fast punkt utenfor den allierte blokade.

Men den var også et ledd i langt

større, globalstrategiske fremtidsperspektiver. Fra «Basis Nord» kunne tyske skip trenge gjennom Nordostpassasjen, med andre ord også åpne en vei til Stillehavet, og til et liknende samarbeid med Japan. Nordbasen var et vesentlig element i storadmiral Raeders verdensomfattende planer for den tyske flåte på alle hav. En tysk hjelpekrysser gikk også gjennom, i sommermånedene 1940, og senket blant annet senere et norsk skip i Stillehavet.

Basen var ikke tiltenkt noen spesiell rolle i invasjonen av Norge, men felttoget utviklet seg annerledes enn planlagt, og Jan Wellem, fra «Basis Nord», ble det eneste tyske forsyningskip som nådde frem til Narvik. Uten dette ville tyskerne i Narvik neppe holdt ut særlig lenge. I begynnelsen av juni planla tyskerne et angrep på Harstad med store skip (operasjon JUNO), og tenkte seg i den sammenheng også en landstigning med 3000 mann i Lyngen. Disse skipene skulle i tilfelle fortsette til Basis Nord. Men da de allierte styrker trakk seg ut, falt planen bort.

Basis Nord var bare en av detaljene i et meget ærgjerrig sjøstrategisk program som Raeder var den frems-

te talsmann for. Fra våren 1938 var det klart at også Storbritannia ville bli motstander i en kommende krig, og at marinen sannsynligvis måtte bære hovedtyngden på denne fronten. Dette førte til en sterkt økende interesse for baser utenfor Tyskland, for eksempel i Norge. En rekke krigsspill behandlet dette emnet, og blant foreslåtte løsninger var for eksempel en okkupasjon av landet mellom Hardangerfjorden og Sognefjorden.

En annen ideskisse gikk ut på å erobre Poljarny - i realiteten Murmansk - over land, altså ved landmiljøer erobringer som sikret tysk kontroll over veien gjennom de baltiske land og over Leningrad, helst i samarbeid, frivillig eller påtvunget, med Finland. Raeder interesserte seg personlig for tanken, blant annet fordi hæren dermed kunne bringes til å tjene marinens interesser, men det ellers var det han kalte «kontinental tankegang» som preger storstrategien - å slå Frankrike først, slik at det ville være hæren og flyvåpnet som vant krigen.

Da den annen verdenskrig brøt ut, var den tyske flåteopprustning på langt nær fullført, og Raeder måtte revidere sjøstrategien. Blant annet skulle ubåtene nå spille

en langt større rolle, og det var maktpåliggende å få dem hurtig og sikkert ut i havet, uten lang oppmarsj. Dermed kom både Norge og de arktiske baser helt i forgrunnen. I løpet av de ti første dager av oktober kom disse spørsmålene helt opp på toppplan. Krigens videre utvikling avhang av om britene ville gi opp. I motsatt fall måtte man forberede seg på langvarig krig. Om dette utarbeidet Hitler grunnleggende retningslinjer, datert 12. oktober.

Under forarbeidet kjempet Raeder for å tillegge marinen store oppgaver, blant annet ved å erobre Trondheim og Narvik. Hitler holdt fast på at Frankrike var hovedmålet. Men dersom vestoffensiven måtte utsettes, og krigen drog i langdrag, ville Raeders tankegang få høy prioritet. I tiden frem til desember 1939 kjempet Raeder videre for sine ønsker. I desember syntes det sannsynlig at en storoffensiv i vest måtte til de verste vintermånedene var over. Den 8. desember 1939 understreket han på ny overfor Hitler at det var viktig å okkupere Norge.

I denne situasjon var det Quisling kom til Berlin. Hans politiske beskytter Rosenberg kunne ikke stille ham i utsikt at han kunne få fore-

trede for Hitler. Men da Raeder ble underrettet om besøket, fant han et godt tilleggsargument, og introduserte den ukjente nordmannen for der Führer. Mange ting tyder forøvrig på at det var Hagelin som egentlig førte ordet, Quislings rolle var knapt mer enn å bli en brikke i spillet om den tyske storstrategi. Den ble ikke utformet etter innfallsmetoden i mer eller mindre tilfeldige samtaler.

Det er meget opplysende at de første konkrete planer om en nordbase, og de første presise tanker om erobring av norske støttepunkt faller sammen i tid, i de begivenhetsrike første ukene av oktober 1939. Begge elementer i en storstrategi for Tysklands marine, og den er global. Det er også et sammenfall i tid når man forfølger den videre utvikling på begge områder.

Det er en sterk, og betydelig overdrevet tendens, her i landet, til å se den tyske invasjon i april 1940 som et slags tosiktig tysk-norsk affære, og dvele ved statsmenns ytringer eller fortellinger, enkeltbegivenheter og isolerte kjensgjerninger. Med alt som er skrevet og sagt om Weeserihung, er det fremdeles langt frem til en fullverdig syntese av fagmiljøer og faghistorisk ekspertise. Begge parter har ennå meget å lære av hverandre.

102437